

Fındık Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerde Kadınların İşgücüne Katılımı ve İşletme Kararlarına Etkisi: Samsun İli Örneği, Türkiye

Osman KILIÇ^{1*}, Gamze AYDIN ERYILMAZ², İsmet BOZ¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, TÜRKİYE

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, Samsun, TÜRKİYE

Geliş Tarihi/Received: 19.02.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 18.06.2020

ORCID ID (Yazar sırasına göre / by author order)

orcid.org/0000-0002-0129-4034 orcid.org/0000-0002-4440-8687 orcid.org/0000-0001-7316-9323

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: okilic@omu.edu.tr

Öz: Araştırmanın amacı, fındık yetiştiriciliği yapan işletmelerde kadınların işgücüne katılımını ve işletmeyle ilgili teknik ve ekonomik konulardaki kararlara etkisini ortaya koymaktır. Veriler, Türkiye'nin Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Samsun ili Çarşamba ve Terme ilçelerinde fındık yetiştiriciliği yapan 72 işletmeyle, 2019 yılında yapılan anketlerden elde edilmiştir. İncelenen işletmelerde, ortalama 33.67 dekar olan işletme arazisinin % 55.90'ı fındık arazisine aittir. İşletmelerde fındığın tercih edilmesinin en önemli nedeni olarak, % 73.61 ile fındığın alternatif ürünlere göre daha karlı olması gösterilmiştir. Diğer önemli nedenler ise, fındığa alım garantisinin verilmesi (% 54.70) ve fındığın uzun süre depolanabilir olmasıdır (% 47.22). İşletmelerde aile nüfusu ortalama 4.57 kişi olup, bunun % 52.95'i kadınlardan oluşmaktadır. İşletmelerde kadınlar, fındık hasadı başta olmak üzere tarımsal işlerin tamamında çalışmaktadır. Kadınlar, tarımsal faaliyetler için kullanılan işgücünün % 50.91'ini eşiyle, % 21.82'sini kendisi, % 14.55'ini çocuklarıyla, geriye kalan % 12.72'sini eltisi, gelini, kayınpederi ve kayıvalidesiyle birlikte yapmaktadır. İşletmelerde kadınlar daha çok yetiştirilecek ürünün belirlenmesi, gübre kullanımı ve hayvan satışıyla ilgili kararlarda etkilidir. Fındık yetiştiriciliğinde kullanılan işgücünün % 36.70'i kadın işgücü olmasına rağmen, kredi kullanımı, pazarlama ve tarımsal eğitimle ilgili kararlarda kadınların etkisi oldukça düşüktür. Kadınların aile içindeki etkisinin artırılması ve işletme kararlarına daha fazla katılımlarının sağlanmasında, kadınları bilinçlendirmeye yönelik projelerin yapılması önemlidir. Bu sayede kırsal alandaki kadınların, toplumun kendilerine atfettiği rolleri kabullenmek yerine, sosyal hayatta olduğu gibi işletmeyle ilgili ekonomik kararlarda da aktif olarak yer almaları sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fındık, kadın işgücü, tarım işletmesi, işletme kararları, kırsal alan

Women Labor Force Participation and Impact on Business Decisions in Hazelnut Production Enterprises: The Case Study of Samsun Province, Turkey

Abstract: This study aimed to investigate the participation of women in labor on hazelnut farms and their involvement in technical and economical decisions about the farm. The data were collected from 72 farms engaged in hazelnut cultivation in Çarşamba and Terme districts of Samsun province located in the Central Black Sea Region of Turkey in 2019. The average farm area was 33.67 decares, of which 55.90% was devoted to hazelnut growing. The most important reason for farmers to prefer hazelnut in their farms was that it was more profitable than alternative products with 73.61%. Other important reasons were the guarantee of purchase (54.70%), and the ease of long-term storage (47.22%). The average number of family members on the farms was 4.57, of which 52.95% were females. Women engaged in most agricultural activities, especially in hazelnut harvesting. Women carry out 50.91% of the labor activities with their spouses, 21.82% by themselves, 14.55% with their children, and 12.72% with their sisters in law, fathers-in-law or mothers-in-law. The women in farms are more effective in decisions such as; products to be grown, the use of fertilizers, and the sale of livestock. Although 36.70% of the

labor of hazelnut cultivation is female labor, the involvement of women in credit use, marketing, and agricultural education activities is quite low. It is important to carry out projects aimed at raising womens' awareness to increase their influence in the family and to promote greater participation in the process of making farm decisions. In this way, instead of accepting the roles that the society attributes to them, rural women will be actively involved in economic decisions related to the business as well as in social life.

Keywords: Hazelnut, woman labor, farm, farm decisions, rural area

1. Giriş

Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, üretim faktörlerinin etkin ve dengeli kullanılmasına bağlıdır. Üretim faktörleri arasındaki tek aktif unsur emek olup, diğer üretim faktörlerinin kullanımı işgücü ve müteşebbis tarafından sağlanmaktadır. İşgücü ve müteşebbisin aktif olma özellikleri, onları en önemli üretim faktörleri haline getirmektedir. Bir ülkenin kaynakları ne kadar zengin olursa olsun, onları kullanacak işgücü yoksa veya yetersizse ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi mümkün değildir (Cinemre ve Kılıç, 2015). Bu bakımdan tarımsal üretimin her aşamasında etkili olan kadınların güçlendirilmesine yönelik uygulamalarda, kadının kalkınma sürecine katılımının sağlanması ve birey olarak güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması önemlidir.

Tarım sektöründe yaşayan kadınların işgücüne katılma biçimleri, ülkenin ekonomik ve kültürel yapısıyla yakından ilgilidir. Kadın işgücü gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe yoğunlaşırken, gelişmiş ülkelerde daha çok hizmet sektöründe yer almaktadır. Buna bağlı olarak, gelişmiş ülkelerde ücretsiz aile işçiliğinin yerini ücretli kadın emeği almaktadır (Berber ve Eser, 2008). Kadının toplumdaki yeri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermesine rağmen, tüm dünya ülkelerinde işgücünün kullanımı açısından erkeklerin lehine bir dağılım söz konusudur (Özer ve Biçerli, 2003). Çalışma hayatının her alanında bulunan kadınlar, dünyada yoksulluktan en fazla etkilenen ve büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi konumundadır. Türkiye'de ise kırsal ve kentsel alanda aktif olarak yer alan kadınların, ev işleriyle ilgili sorumlulukları her zaman ön planda olmaktadır.

Türkiye'de kentsel alandaki kadınlar çoğunlukla kapalı ortamda, ücretli işgücü olarak daha iyi şartlarda çalışırken, kırsal alandaki kadınlar genellikle açık alanda, ücretsiz aile işgücü olarak daha ağır işlerde çalışmaktadır. Oysaki kırsal alandaki kadınlar, ailenin sosyal ve ekonomik yapısı içinde erkeklerle aynı oranda ve hatta çoğu işte erkeklerden daha fazla sorumluluk taşımaktadır. Türkiye genelinde 2018 yılı itibariyle 15 yaş ve üzerindeki çalışan nüfusun % 68.78'ini erkek, % 31.22'sini kadınlar oluşturmaktadır.

Kırsal alanda istihdam edilen nüfusun ise % 57.38'i erkek, % 42.62'si kadındır (Anonim, 2018). Bu sonuç, kırsal alandaki kadın istihdamı oranının Türkiye geneline göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Kırsal alandaki ataerkil yapının, kadınların erkeklerle eşit söz hakkına sahip olmasını zorlaştırdığı, bu yüzden kadınların daha çok emekleriyle var oldukları söylenebilir. Kırsal alandaki kadınların tarımsal faaliyetlere katılımı, genellikle erkekler için yardımcı işgücü statüsünde değerlendirilmektedir. Türkiye'nin değişik bölgelerinde yapılan araştırmalara göre, kırsal alandaki kadınlar işgücü yönünden önemli rol üstlenmelerine rağmen, işletmeyle ilgili karar süreçlerinde erkeklerin gerisinde kalmaktadır (Bayoğlu, 2010; Kaya ve Atsan, 2012; Kutlar ve ark., 2013; Alkan, 2015; Yılmaz ve ark., 2019). Türkiye'de kırsal alanda yaşayan kadınların, işletmedeki kararlara katılımı ve kendi adına bir tarım işletmesine sahip olması gibi kadını daha güçlü kılan olanakların yetersiz olmasının birçok sosyolojik ve kültürel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi kırsal toplumun kadına biçmiş olduğu rol olup, bu rolü üstlenebilmek için kadının genç yaşta evlenmesi, yuva kurması, çocuk sahibi olması, eşine yardım etmesi ve ev işlerinin dışında tarımsal faaliyetlere işgücü olarak katkıda bulunması gerekmektedir (Palaz ve Boz, 2007).

Türkiye'de fındık yetiştiriciliği, tarım işletmeleri açısından önemli bir gelir kaynağı olmasının yanı sıra, sektör olarak önemli bir istihdam kaynağı durumundadır. Türkiye'de doğrudan ve dolaylı olmak üzere yaklaşık 4 milyon kişiye istihdam sağlayan fındık sektörü (Anonymous, 2014), ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye'de fındık yetiştiriciliği 36 ilde yapılmasına rağmen, üretim miktarı 6 ilde (Ordu, Sakarya, Samsun, Giresun, Düzce, Trabzon) yoğunlaşmaktadır. Samsun ili, 4 yılın ortalamasına göre (2016-2019) yıllık 596.5 bin ton olan Türkiye fındık üretiminin yaklaşık % 15'ini (Anonim, 2019) karşılayan önemli fındık üretim merkezlerinden biri konumundadır. Samsun ilindeki fındık üretiminin büyük bir kısmı, Çarşamba ve Terme ilçelerinin ova köylerindeki bahçelerden elde edilmektedir.

Türkiye’de kırsal alanda kadın işgücüne bakış ve kadınların konumuna ilişkin genel yargılar bölgeye, işletmenin yapısına ve üretilen ürünlere göre değişmektedir. Fındık yetiştiriciliği, kadın işgücü kullanımının fazla olduğu tarımsal üretim faaliyetlerinden birisidir. Bu bağlamda fındık işletmelerinde; kadın işgücünün çalışma şartlarının iyileştirilmesi, kadınların nitelik olarak geliştirilmesi, girişimcilik kapasitelerinin artırılması ve daha fazla organize olmalarını sağlayacak örgütlenme modellerinin planlanması gibi konular ön plana çıkmaktadır. Bu araştırmada, Çarşamba ve Terme ilçelerinin ova köylerinde fındık yetiştiriciliği yapan işletmelerdeki kadınlara ait sosyo-ekonomik özellikler, yapılan işlemlere göre kadın işgücü kullanımı ve kadınların işletmeyle ilgili kararlara etkisi ortaya konulmuştur.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırmanın materyalini, Samsun ili Çarşamba ve Terme ilçelerinin ova köylerinde fındık yetiştiriciliği yapan işletmelerle yapılan anketler oluşturmaktadır. Araştırmada, örnekleme birimi olarak işletme arazisi büyüklüğü esas alınmıştır. Anket sayısının belirlenmesinde, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yamane, 1967). Buna göre, anket yapılan işletme sayısı 72 olarak tespit edilmiştir. Anketler, 2019 yılının Kasım ve Aralık aylarında yapılmıştır.

Fındık işletmelerinde tarımsal üretim ve işletmenin genel idaresiyle ilgili kararlar, işletme sahibi konumundaki erkekler ile eş ya da ailedeki diğer bir kadın tarafından alınmaktadır. Bu bakımdan işletmelerin genel özelliklerine ait veriler erkeklerden, kadınlarla ilgili veriler ise eş, kayınvalide ya da gelin konumundaki kadınlardan elde edilmiştir. Anketlerde; erkeklerden kendilerine ait sosyo-ekonomik özellikler ile aile nüfusu, arazi yapısı, fındık arazisine ait özellikler, fındık yetiştiriciliğinde işgücü kullanımı ve fındık yetiştiriciliğinin tercih edilme nedenleriyle ilgili bilgiler alınmıştır. Kadınlardan ise kadınlara ait sosyo-ekonomik özellikler ile işletmedeki üretim faaliyetleriyle ilgili kararlarda kadınların etkisine yönelik veriler elde edilmiştir.

Fındık yetiştiriciliğinde yapılan işlemler için kullanılan işgücü miktarları, erkek işgücü saati (EİGS) cinsinden hesaplanmıştır. Çalışan nüfusun erkek işgücü birimine çevrilmesinde; 7-14 yaş grubundaki erkek ve kadınlar için 0.50, 15-64 yaş grubundaki erkekler için 1, kadınlar için 0.75, 64 yaşından büyük erkekler için 0.75, kadınlar için 0.50 alınmıştır (Erkuş ve Demirci, 1985). Fındık yetiştiriciliği için günlük çalışma süresi 9 saat kabul edilmiştir. Araştırmada anketlerden elde

edilen veriler, işletmeler ortalamasına göre analiz edilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

İncelenen işletmelerde ortalama 4.57 kişi olan aile nüfusunun % 52.95’i kadınlardan oluşmaktadır. İşletme arazisi büyüklüğü ortalama 33.67 dekar olup, arazinin % 55.90’ı fındık, % 44.10’u diğer ürünlere (çeltik, mısır, sebze, fındık dışındaki diğer meyveler) aittir. İşletme arazisinin % 93.91’i mülk araziden oluşmaktadır. İşletmelerde kiracılık ve ortakçılık, fındık dışındaki diğer ürünlerde söz konusudur. İşletmelerin % 70.83’ü bitkisel üretimle birlikte hayvancılığa yer verirken, % 29.17’si sadece bitkisel üretim yapmaktadır. İşletmelerde üretilen fındığın tamamına yakını satılırken, çok azı evde tüketilmek için ayrılmaktadır. Araştırma alanındaki fındık bahçelerinin yaşı ortalama 38.36 yıl olup, bahçelerin % 66’sı karışık, % 34’ü ise tek çeşitten oluşmaktadır (Tablo 1). Fındık işletmelerinde esas gelirin fındıktan elde edildiği ve işletmelerin büyük ölçüde fındığa bağımlı oldukları söylenebilir. Ayrıca pazara sunulan ve işletmelere doğrudan nakit girdisi sağlayan ürünler açısından bakıldığında, fındığın işletmeler açısından önemi daha fazla olmaktadır.

Tablo 1. İşletmelere ait özellikler

	Ortalama
Aile nüfusu (kişi)	4.57
Ailedeki kadın sayısı (kişi)	2.42
İşletme arazisi (da)	33.67
Mülk (da)	31.62
Kiralık (da)	2.55
Kiraya ve ortağa verilen (da)	0.50
Fındık (da)	18.82
Diğer ürünler (da)	14.85
Fındık bahçesinin yaşı (yıl)	38.36
Fındık çeşidi (%)	
Karışık	66.00
Tek çeşit	34.00
Bitkisel üretim yapanlar (%)	29.17
Bitkisel+hayvancılık yapanlar (%)	70.83
Büyükbaş hayvan sayısı (baş)	2.50
Küçükbaş hayvan sayısı (baş)	0.82

İncelenen işletmelerde anket yapılan erkeklerin yaşı ortalama 53.05 yıl, kadınların ise 49.75 yıldır. Erkeklerin eğitim gördükleri süre (9.28 yıl), kadınlardan (5.80 yıl) % 60.00 daha fazladır. Fındık yetiştiriciliğiyle ilgili deneyim erkeklerde 32.59 yıl, kadınlarda ise 27.35 yıldır. Anket yapılan kadınların % 89.50’si eş, % 7.00’ü kayınvalide ve % 3.50’si gelindir. Kadınların % 56.10’u görücü usulüyle evlilik yaparken, ailenin rızası olmadan evlilik yapanların oranı % 7.00’dır. Eşiyle anlaşarak evlenenlerin oranı ise

% 36.90'dır. Eşyle akrabalığı olmayan kadınların oranı % 80.70 iken, % 19.30'u akraba evliliği yapmıştır (Tablo 2). Türkiye'de son yıllarda görücü usulüyle yapılan evliliklerde önemli oranda azalma olsa da, kırsal alanda geleneklere bağlılığını sürdüren sosyal yapı nedeniyle anlaşmalı evlilik oranı hâlen düşük düzeydedir. Ankara, İstanbul ve Edirne illerinin kırsal alanlarında yapılan bir araştırmada, kadınların % 44.8'inin anlaşmalı, % 55.2'sinin görücü usulüyle evlendikleri tespit edilmiştir (Kaya, 2017). Aynı şekilde Şanlıurfa ilinin kırsal alanında yapılan başka bir araştırmada da, görücü usulüyle yapılan evliliğin (% 67.3) yaygın olduğu ortaya konulmuştur (Yılmaz ve Ersin, 2019).

Tablo 2. Erkek ve kadınlara ait sosyo-ekonomik özellikler

	Ortalama
Erkeğe ait özellikler	
Yaş (yıl)	53.05
Eğitim süresi (yıl)	9.28
Tarımsal deneyim (yıl)	35.82
Fındık yetiştiriciliğindeki deneyim (yıl)	32.59
Kadına ait özellikler	
Yaş (yıl)	49.75
Eğitim süresi (yıl)	5.80
Tarımsal deneyim (yıl)	32.29
Fındık yetiştiriciliğindeki deneyim (yıl)	27.35
Ailedeki rolü (%)	
Evin hanımı	89.50
Kayın valide	7.00
Gelin	3.50
Medeni durumu (%)	
Evli	98.20
Dul	1.80
Evlilik şekli (%)	
Görücü	56.10
Anlaşmalı	36.90
Aile rızası olmadan	7.00
Eşyle akrabalık durumu (%)	
Akraba	19.30
Akraba değil	80.70

Türkiye'de fındık, 1962 yılından itibaren Fiskobirlik aracılığıyla devlet tarafından alım garantisi verilen bir ürün olmuştur. Son yıllarda ise Fiskobirlik kendi adına fındık alımı yaparken, Toprak Mahsulleri Ofisi aracılığıyla taban fiyatı yoluyla fındık alımı devam etmektedir. İncelenen işletmelerde fındık yetiştiriciliği yapılmasının en önemli nedeni olarak, % 73.61 ile fındığın alternatif ürünlere göre daha kârlı olması gösterilmiştir. Bunu sırasıyla % 54.70 ile fındığa alım garantisi verilmesi, % 47.22 ile fındığın uzun süre depolanabilir olması, % 40.28 ile fındığa alternatif ürün olmaması, % 35.80 ile fındığın daha az işgücü gerektirmesi ve % 24.61 ile işletmedeki aile işgücünün yetersizliği izlenmektedir.

Anket yapılan kadınların tamamı tarımla ilgili işlerde çalışmaktadır. Bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinde kullanılan işgücünün % 50.91'i kadınların eşleriyle birlikte yaptıkları işlerden oluşurken, % 21.82'si kadınların tek başlarına yaptıkları işlere aittir. Aynı zamanda kadınlar; çocuğu (% 14.55), elti (% 5.45), gelini (% 5.45), kayınpederi ve kayınvalidesiyle de (% 1.82) görev paylaşımı yapmaktadır. Erzurum, Erzincan ve Bayburt'u kapsayan üç ilde yapılan bir araştırmada, kadınların sebze üretimiyle ilgili işleri tek başlarına veya evdeki diğer kadınlarla birlikte yaptıkları tespit edilmiştir (Kaya ve Atsan, 2012).

Fındık yetiştiriciliğinde işgücünün % 41.95 gibi önemli bir kısmı hasatta kullanılmaktadır. Bunu; sırasıyla % 16.61 ile dip sürgünü temizliği, % 15.90 ile yabancı ot temizliği, % 13.13 ile budama, % 4.35 ile gübreleme, % 3.67 ile ilaçlama, % 3.17 ile taşıma ve % 1.22 ile patoza verme takip etmektedir. Fındık yetiştiriciliğinde erkek işgücü saati cinsinden dekara kullanılan toplam işgücünün (57.49 EİGS da⁻¹) % 63.30'u erkeklere, % 36.70'i kadınlara aittir. İşletmelerde kullanılan kadın işgücü oranı % 62.11 ile hasat işleminde yüksek iken, diğerlerinde erkek işgücü oranı daha yüksektir (Tablo 3). Tokat ilinde yapılan bir araştırmaya göre kadınlar, bitkisel üretim faaliyetlerinde en fazla çapalama (% 90.06), yabancı ot temizliği (% 74.85) ve hasatta (% 67.84) çalışmaktadır (Kızılaslan ve Yamanoglu, 2010). Tekirdağ ilinde yapılan bir araştırmada ise, kadınların bitkisel üretimde en fazla (% 78.4) çapalama ve ekim (% 64.3) işlemlerinde çalıştıkları tespit edilmiştir (Yılmaz ve ark., 2019).

İncelenen işletmelerle ilgili tüm kararlarda kadınların görüşüne başvurulmakla birlikte, teknik konulardaki kararlarda kadınlar daha az söz sahibidir. Kadınların karar almada, en etkili oldukları konu yetiştirilecek ürünlerin belirlenmesidir (3.24). Bunu; gübre kullanımı (2.84), hayvan satışı (2.84) ve hayvan satın almayla (2.80) ilgili kararlar takip etmektedir. Kadınların daha az etkili oldukları konular ise tarımsal eğitime katılma (2.09), kredi kullanımı (2.26) ve arazi kiralamayla (2.27) ilgili kararlardır (Tablo 4). İşletmelerde, fındık ve diğer bitkisel ürünler ile canlı hayvanların satışı konusunda genellikle erkekler söz sahibi iken, kadınlar süt ve mamullerinin pazarlanmasında daha etkilidir. Alkan (2015) tarafından araştırma bölgesinde yapılan bir araştırmada, kadınların sadece % 25.45'inin tarımsal üretim faaliyetleri ile alet-makine satın almayla ilgili kararlara dâhil oldukları tespit edilmiştir. Aynı araştırmaya göre, kadınların % 72.73'ünün hayvan satın almada, % 36.36'sinin ise çalıştırılacak işçilerle ilgili kararlarda

Tablo 3. Fındık yetiştiriciliğinde işgücü kullanımı

	Kadın		Erkek		Toplam	
	EİGS da ⁻¹	%	EİGS da ⁻¹	%	EİGS da ⁻¹	%
Budama	0.58	7.68	6.97	92.32	7.55	13.13
Gübreleme	0.75	30.00	1.75	70.00	2.50	4.35
İlaçlama	0.17	8.06	1.94	91.94	2.11	3.67
Dip sürgünü temizliği	3.34	34.97	6.21	65.03	9.55	16.61
Yabancı ot temizliği	0.78	8.53	8.36	91.47	9.14	15.90
Hasat	14.98	62.11	9.14	37.89	24.12	41.95
Patoza verme	0.32	45.71	0.38	54.29	0.70	1.22
Taşıma	0.18	9.89	1.64	90.11	1.82	3.17
Toplam	21.10	36.70	36.39	63.30	57.49	100.00

Tablo 4. Kadınlara işletme kararlarına etkisi

	Hiçbir zaman (%)	Nadiren (%)	Ara sıra (%)	Genellikle (%)	Her zaman (%)	Ortalama*
Yetiştirilecek ürün	19.44	8.34	22.22	27.78	22.22	3.24
Gübre kullanımı	31.94	12.50	18.06	18.06	19.44	2.84
Hayvan satışı	38.88	5.56	13.89	18.06	23.61	2.84
Hayvan satın alma	38.88	5.56	15.28	18.06	22.22	2.80
Arazi satın alma	34.73	11.11	19.44	15.28	19.44	2.73
Yabancı işçi çalıştırma	36.11	8.34	22.22	20.83	12.50	2.65
Tarımsal ilaç kullanımı	40.28	8.34	20.83	19.44	11.11	2.50
Alet-makine satın alma	41.67	11.11	19.44	22.22	5.56	2.39
Fındık satışı	45.83	8.34	18.06	19.44	8.33	2.37
Arazi kiralama	54.16	5.56	12.50	12.50	15.28	2.27
Kredi kullanımı	52.78	5.56	12.50	22.22	6.94	2.26
Tarımsal eğitime katılma	51.39	6.94	25.00	11.11	5.56	2.09

*: Sorulara verilen cevapların (hiçbir zaman: 1, nadiren: 2, ara sıra: 3, genellikle: 4, her zaman: 5) ortalamasını ifade etmektedir.

görüşlerine başvurulmaktadır. Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinin kırsal alanlarında yapılan bir araştırmada, üretilen sebzelerin çoğunlukla erkekler tarafından pazarlandığı ve sadece işletme yöneticisi konumundaki kadınların pazarlamada etkili oldukları tespit edilmiştir (Kaya ve Atsan, 2012). Tekirdağ ilinin kırsal alanında yapılan bir araştırmada da, ekonomik ve sosyal konularla ilgili kararlarda genel olarak erkeklerin etkili olduğu, kadınların ise giyim eşyalarının satın alınmasıyla ilgili kararlara daha fazla katıldıkları ortaya konulmuştur. Ayrıca hızla değişen dünya koşulları içerisinde kentleşme, ulaşım, sağlık, eğitim, göç ve teknolojiye gelişmelere rağmen kadınların aile içi ve dışı ilişkilerinde, üretim süreçlerindeki rollerinde ve kararlara katılımlarında olumlu bir gelişmenin olmadığı ifade edilmiştir (Yılmaz ve ark., 2019).

4. Sonuç ve Öneriler

İncelenen işletmelerdeki ekonomik gücün büyük ölçüde fındıktan elde edilen gelire bağlı olduğu söylenebilir. İşletmelerde kadınlar ağırlıklı olarak fındık hasadında çalışırken, erkekler daha çok budama, ilaçlama, yabancı ot temizliği ve taşıma gibi teknik işlerde yer almaktadır. Yoğun işgücü gerektiren fındık hasadında çalışan kadınlar, kredi kullanımı ve ürünlerin satışı gibi parasal konular,

makine kullanımını gerektiren işler ve tarımsal eğitim faaliyetlerinde büyük ölçüde erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Aynı şekilde kadınların eğitim gördükleri süre de erkeklerden oldukça düşüktür. Eğitim düzeyinin düşük olması, kadınların işletmedeki karar süreçlerine katılımını engelleyen önemli bir faktördür. Kırsal alandaki kadınlarda okullaşma oranının yükseltilmesi, ülkenin genel eğitim politikasıyla ilgili olmakla birlikte, bölgesel ve il düzeyinde uygulanacak tarımsal yayım faaliyetleriyle, kadınların ekonomik ve sosyal hayatın gerektirdiği tüm alanlardaki bilinçlenme düzeyleri artırılmalıdır.

İşletmelerde kadınlar genel olarak karar veren değil, verilen kararları uygulayan kişi konumundadır. Bu amaçla kadınların aile yönetimi ve tarımsal faaliyetlerde daha çok söz sahibi olmalarına yönelik uygulamalar artırılmalıdır. Fındık yetiştiriciliği yapan işletmelerdeki kadınlara yönelik öncelikli hedef, girişimci ve üretici olarak rol alacak kadınları uygun yayım yöntemleriyle eğitmek, kadınlara yeni teknolojileri kullanma kabiliyeti kazandırmak, uygulanabilir projelerin hayata geçirilmesiyle ilgili kadınlara yönelik etkinlikleri artırmak ve kadın girişimciliğini üst seviyeye çıkarmak olmalıdır. Kadınların tarımsal üretimdeki aktif rolleriyle birlikte, karar süreçlerindeki etkinliğinin de artırılması, tarımın kadınlar tarafından bir meslek olarak kabul

edilmesinde etkili olacaktır. İşletmelerde kadınların emeklerinin karşılığını almaları, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte, sosyal anlamdaki gelişimlerine de katkı sağlayacaktır. Çocukların doğru davranış biçimi edinmelerinde ailede etkin olan kadınların, sosyal yönden gelişmeleri kendileri için olduğu kadar yetiştirecekleri çocuklar açısından da büyük önem taşımaktadır.

Kadınlara üretimin her aşamasındaki kararlara katılma bilinci ve iletişim teknolojilerinden yararlanma bilgisinin verilmesi, kadının kırsal alandaki etkisini artıracaktır. Kadınların karar verme sürecine katılmaları için, kapasitelerini geliştirmeleri ve verdikleri kararları uygulama yetkinliğine sahip olmaları gerekir. Bun nedenle kırsal alandaki kadınların güçlendirilmesinde; kişisel gelişim, tarımsal eğitim, kaynaklara erişim, katılımcılık, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ve kadınların kalkınma sürecinde aktif rol almaları önemli faktörler olarak ele alınmalıdır. Bütün bu konuları içeren kırsal kalkınma çalışmaları, her şeyden önce kırsal alandaki kadınlara sürdürülebilir istihdam olanakları sağlamayı hedeflemelidir. Tarım işletmelerindeki kadınların istihdam alanları, sadece bitkisel ve hayvansal üretimle sınırlı olmamalı, bunun yanı sıra yöresel olanaklar göz önünde bulundurularak, köy el sanatları ve kırsal turizm gibi faaliyetlerle zenginleştirilmelidir. Kırsal alanda sürdürülebilir bir gelir elde eden kadınlar, aynı zamanda aile içindeki statüleri de yükseleceği için, üretimle ilgili kararlara daha aktif bir şekilde katılacaklardır.

Kaynaklar

- Alkan, H.I., 2015. Tarım sektöründe kadın emeği (Çarşamba Ovası Gündoğdu ve Damlatış Köylerinde Fındık, Çeltik ve Sebze Üretimi özelinde bir irdeleme). Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Anonim, 2018. İşgücü İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu, (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27693>), (Erişim tarihi: 13.05.2020).
- Anonim, 2019. Bitkisel Üretim İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu, (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>), (Erişim tarihi: 13.05.2020).
- Anonymous, 2014. USDA Foreign Agricultural Service, Gain Report, Turkey Tree Nuts Annual. (https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Tree%20Nuts%20Annual_Ankara_Turkey_10-16-2014.pdf), (Erişim tarihi: 13.05.2020).
- Bayoğlu, A.S., 2010. Kırsal alanda kadının ekonomik konularla ilgili karar verme sürecine katılımı: Polatlı örneği. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26: 57-65.
- Berber, M., Eser, B.Y., 2008. Türkiye’de kadın istihdamı: Ülke ve bölge düzeyinde sektörel analiz. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2): 1-16.
- Cinemre, H.A., Kılıç, O., 2015. Tarım Ekonomisi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Ders Kitabı No: 11, 5. Baskı, Samsun.
- Erkuş, A., Demirci, R., 1985. Tarımsal İşletmecilik ve Planlama. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kaya, T.E., Atsan, T., 2012. Kırsal kadınların sosyo-ekonomik durumları ve geleceğe yönelik beklentileri (TRA1 Bölgesi örneği). *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1): 1-11.
- Kaya, N., 2017. Kırsal ve kentsel alanda yaşayan evli kadınların evlilik uyumu, evlilik doyumunu ve ilişkilerde mutluluk düzeylerinin karşılaştırılması ve incelenmesi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızılaslan, N., Yamaoğlu, A., 2010. Kırsal alanda kadınların tarımsal üretime ve aile içi kararlara katılımı: Tokat ili örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13): 154-166.
- Kutlar, İ., Kızılay, H., Turhanogulları, Z., 2013. Kırsal alanda kadınların işgücüne ve kararlara katılımını etkileyen sosyoekonomik faktörlerin belirlenmesi: Burdur ili örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 26(1): 27-32.
- Özer, M., Biçerli, K., 2003. Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1): 55-86.
- Palaz, S., Boz, İ., 2007. Türkiye’de kırsal bölgede yaşayan kadınların demografik özellikleri, aile içindeki statüleri ve gelecek beklentileri: Balıkesir, Kayseri ve Kahramanmaraş illeri örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(7): 17-29.
- Yamane, T., 1967. Elementary Sampling Theory. Printice Hall Inc. Englewood Cliffs, Nt.
- Yılmaz, Z., Ersin, F., 2019. Kadına Karşı Aile İçi Şiddet. Şanlıurfa İli Kırsal Kadın Profili Demografik, Sosyo-Ekonomik ve İstihdam Perspektifli Bir Araştırma. Ekin Yayınevi, Ankara.
- Yılmaz, E., Özdemir, G., Oraman, Y., Unakıtan, G., Konyalı, S., 2019. Tarımsal üretimde kadınların karar alma süreçlerine katılımı ve kooperatiflerden beklentileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(1): 71-81.